

DIESES AUSWEISES,

DEPARTEMENT VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN

gerach-
tijds bij
te ver-
brenaar,
andere
ge eenig
verlangd.
nen:
PRAET

Lesbrieven

'De Joodse gemeenschap in Oss'

Lessenpakket

'De Joodse gemeenschap in Oss'

Beste docent,

Deze lessen zijn onderdeel van het lesmateriaal 'De Joodse gemeenschap in Oss'. Dit lespakket is gemaakt naar aanleiding van het rapport 'Het handelen van het gemeentebestuur van Oss bij de ont-eigening en vervreemding van panden van joodse inwoners tijdens en na de Tweede Wereldoorlog' uit 2021. Burgemeester Wobine Buijs-Glaudemans heeft bij de presentatie van dit onderzoek aan de Joodse gemeenschap toegezegd dat er lesmateriaal komt, om leerlingen in Oss bewust te maken van de rol van de Joodse gemeenschap in Oss. Het lespakket bestaat uit een speurtocht door het centrum van Oss en lesbrieven.

Hierbij vindt u alvast twee van de acht lesbrieven; over de synagoge(n) in Oss en het babyboek van Florence van Gelder. De andere onderwerpen volgen in de loop van het schooljaar 2022 - 2023. De onderwerpen gaan over de periode vanaf de negentiende eeuw tot kort na de Tweede Wereldoorlog. Uiteindelijk komen de volgende acht thema's aan bod:

1. De rol van de Joden in de ontwikkeling van de Osse industrie
2. Het onderwijs
3. **Synagoge(n) in Oss**
4. Joodse vluchtelingen
5. "Wil je iets voor mij bewaren"
6. Joods vastgoed tijdens en na de Duitse bezetting
7. **Het babyboek van Florence van Gelder**
8. De overlevers

Het materiaal is bedoeld voor groep 7 en 8 van het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Het materiaal is mooi te combineren met de praatkaarten die ontwikkeld zijn voor de nationale viering van 5 mei 2022 in Oss. Kijk ook op de website van Stadsarchief Oss voor meer educatief materiaal: www.stadsarchiefoss.nl onderdeel Educatie.

Het lesmateriaal 'De Joodse gemeenschap in Oss' kan in zijn geheel of in delen worden ingezet bij geschiedenis, levensbeschouwing, mens en maatschappij, thema/projectweken en burgerschapsvorming.

Uitgangspunt van het lesmateriaal

Bij het maken van dit materiaal is gekozen voor persoonlijke en tastbare verhalen van Joodse Ossenaars. Ieder verhaal vertrekt vanuit een tastbare herinnering: een foto, een voorwerp, een gebouw of een plek. Door het lezen van de verhalen en het maken van de opdrachten verplaatsen de leerlingen zich in de levens van Joodse Ossenaars. Hierbij wordt uitgegaan van enige basiskennis van de Tweede Wereldoorlog.

Het gebruik van het lesmateriaal

Het materiaal kan op meerdere manieren gebruikt worden; zowel klassikaal als in groepjes. Een mogelijkheid is om de klas te verdelen in groepjes van 2 of 3 leerlingen. Hiervoor zijn wel meerdere tablets of laptops nodig waarop de leerlingen filmpjes van bijvoorbeeld school-tv kunnen kijken. Ieder groepje verdiept zich in een onderwerp en maakt de bijbehorende opdrachten waaronder een mindmap. Deze mindmap presenteren ze aan de klas. Ook kan er een uitgebreidere presentatie gegeven worden, bijvoorbeeld een spreekbeurt, poster, filmpje, gedicht, lied, kunstwerk. Door de resultaten aan elkaar te presenteren, maakt de klas als geheel kennis met verschillende aspecten van de geschiedenis van de Joden in Oss.

De lesbrieven kan ook aan de hele klas gegeven worden. Iedereen werkt dan aan hetzelfde onderwerp en de filmpjes kunnen klassikaal bekeken worden.

Relevante websites, filmpjes en literatuur

Als inleiding op de lesbrieven zijn de volgende filmpjes van onder andere school-tv bruikbaar.

Wie was Adolf Hitler?

<https://schooltv.nl/video/cliphanger-wie-was-hitler/#q=adolf%20hitler>

Hoe kwam Adolf Hitler aan de macht? Een scrollverhaal.

<https://npokennis.nl/story/24/hoe-kwam-hitler-aan-de-macht>

Aparte wijken voor Joden. (02:09 minuten)

<https://schooltv.nl/video/aparte-wijken-voor-joden-iedere-jood-eeen-jodenster/#q=antisemitisme>

Joden worden weggevoerd. (05:35 minuten)

<https://schooltv.nl/video/joden-worden-weggevoerd-naar-werkkampen-in-duitsland/#q=antisemitisme>

Voor Joden verboden. Een scrollverhaal.

<https://schooltv.nl/link/voor-joden-verboden/#q=antisemitisme>

Over de vraag “wie is Joods” geeft het volgende artikel uit Trouw informatie:

<https://www.trouw.nl/cultuur-media/wie-is-jood-blijft-vraag-van-alle-tijden~b5cbd0b5/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>

Een overzicht van het Jodendom is te vinden op:

<https://npokennis.nl/longread/7654/wat-is-het-jodendom>

Geraadpleegde literatuur en websites

- Stilstaan bij de Struikelstenen in Oss, een mens is pas vergeten als zijn naam vergeten is. Conny Leijten en Petra de Ruiten, Oss 2014
- struikelstenenoss.blogspot.com
- www.stadsarchiefoss.nl
- www.samsam.net/godsdiensten/jodendom/feesten

De synagoge(n) van Oss

Interieur van de synagoge aan de Koornstraat in Oss. Aquarel van H. de Laat, ca. 1925. Brabant Collectie KUB Tilburg.

Wat ga je doen?

Je gaat je verdiepen in de geschiedenis van de synagoge(n) in Oss

Hoe pak je het aan?

- Je bestudeert de informatie.
- Je maakt de opdrachten.
- Je gaat op locatie onderzoek doen. (keuze)
- Maak een mindmap.
- Je geeft met elkaar een presentatie voor je klas. (keuze)

1. Informatie

Wat is een synagoge? Hoe zagen de synagogen van Oss eruit? Wat gebeurt er in een synagoge? Hoe zag de Joodse gemeenschap van Oss eruit?

Synagoge

Een synagoge, ook wel sjoel genoemd, is een gebedshuis voor Joden. Zoals een kerk dat is voor Christenen en een moskee voor Moslims. Maar een synagoge is niet alleen een gebedshuis. In de synagoge komen Joden ook bij elkaar om te leren, elkaar te ontmoeten, feesten te vieren en gebeurtenissen te herdenken. Een synagoge kan zo klein zijn als een huiskamer, of juist heel groot zoals de Portugese Synagoge in Amsterdam.

De synagogen van Oss

Al in de Middeleeuwen woonden er Joden in Oss en omgeving. In de achttiende eeuw waren er Joodse inwoners in Oss, Berghem, Lith, Ravenstein en Heesch. Er kwam in die tijd in Oss een echte Joodse gemeenschap tot ontwikkeling. De Joodse gemeente hield hun godsdienstige bij-

eenkomsten in particuliere woningen of reisden naar de synagoge van 's Hertogenbosch. Begin negentiende eeuw was de Joodse gemeenschap zo hard gegroeid dat er aan de Varkensmarkt in Oss een synagoge wordt opgericht. In 1831 werd deze eerste synagoge vervangen door nieuwbouw aan de Koorstraat. Hiervan is het voorgebouw nog te zien, op huisnummer 1. Dit gebouw werd later uitgebreid met een school en een ambtswoning voor de koster en/of godsdienstleeraar. In hetzelfde huis was ook een schoollokaal (sjoel) en een vergaderlokaal (chewre). De onderwijzer van de Joodse school gaf les over het geloof. Arme Joodse kinderen kregen gratis les. In het begin van de twintigste eeuw werd er alleen nog godsdienstles gegeven. Zowel aan jongens als aan meisjes. De synagoge en de ambtswoning aan de Koorstraat vormden samen het centrum van het Joodse leven in Oss. Dat duurde tot aan de Tweede Wereldoorlog.

De buitenkant van de synagoge aan de Koorstraat in 1943. Foto: Leo van den Bergh, collectie Stadsarchief Oss.

Een Joods huwelijk in 1942. Het bruidspaar loopt op het pleintje tussen het voorgebouw en de synagoge. Foto: Leo van den Bergh, collectie Stadsarchief Oss.

In de Tweede Wereldoorlog zijn vrijwel alle Joodse inwoners uit Oss door de Duitsers opgepakt en gedeporteerd naar de concentratiekampen. Voordat de Jodenvervolgning in Oss begon, woonden er 364 Joden in Oss. Van hen zijn er 269 uit Oss en Geffen weggevoerd. Slechts 6 mensen hebben de concentratiekampen overleefd. 70 Joodse inwoners uit Oss hebben de oorlog in onderduik overleefd. De synagoge aan de Koornstraat werd in de oorlog door de Duitsers geplunderd en zwaar beschadigd.

Na de bevrijding bleek dat de synagoge niet meer te restaureren was. De voorgevel is nog wel be-

waard gebleven en is nu een gemeentelijk monument. Op de hoek van de Smalstraat en de Oude Kerkstraat in Oss is daarna een nieuwe synagoge gebouwd. Deze werd in 1959 ingewijd en heeft tot in de jaren negentig dienst gedaan. Tegen die tijd was de Joodse gemeenschap te klein geworden om de synagoge te kunnen onderhouden. In 2010 is de synagoge definitief gesloten. Het gebouw is daarna verbouwd tot een woning met kantoor.

Hoe ziet een synagoge eruit?

Waar ter wereld je ook komt, de inrichting van een synagoge is overal hetzelfde. Ook in Oss dus. Dit is de plattegrond van een synagoge:

In het midden vooraan staat de **heilige Ark**, een kast waarin de **Torarollen** worden bewaard. De Tora bestaat uit de eerste vijf boeken van het Oude Testament. Hierin staan de regels en voorschriften waaraan Joden zich moeten houden. Iemand die met zijn gezicht naar de Ark staat, kijkt in de richting van Jeruzalem. Jeruzalem is de heilige stad voor Joden omdat daar de Joodse tempel heeft gestaan.

Boven de Ark is meestal een afbeelding te zien van De **Tien Woorden** (Tien Geboden). Deze zijn in Hebreeuwse letters op twee borden geschreven. De Torarollen worden afgeschermd door een kastdeur of een gordijn. In de buurt van de Ark hangt een **lamp** die altijd brandt: het eeuwige licht. Dit is ter herinnering aan het licht dat ooit in de Tempel van Jeruzalem brandde. Vaak staat er ook een grote kandelaar in de synagoge met zeven armen: **de menorah**. In het midden van de synagoge is een verhoging waar de Tora gelezen wordt, de **bima**. In oude synagogen zaten de mannen rondom de bima en de vrouwen boven op een van de galerijen. In veel moderne synagogen zitten mannen en vrouwen gewoon op banken naast elkaar.

Wat gebeurt er in de synagoge?

De sabbat is de heilige dag van de Joden. De sabbat begint op vrijdag als de zon ondergaat en duurt tot zonsondergang op zaterdag. Het doel van de sabbat is dat mensen tot rust komen. De Joden ontmoeten elkaar dan in de synagoge. Er

Het interieur van de synagoge aan de Oude Kerkstraat in 1990. Foto: Ed Francissen, collectie Stadsarchief Oss.

De nieuwe synagoge, ontworpen door de Osse architect Jos Bijnen. Ansichtkaart uit 1960, collectie Stadsarchief Oss.

Wie komt er in de synagoge?

De rabbijn, de chazan en de gelovigen. Voor iedereen was er plaats in de synagoge. Mensen uit alle lagen van de bevolking kwamen er samen: arbeiders, huisvrouwen, fabrieksdirecteuren, kinderen. Vooral tijdens Joodse feestdagen werd de synagoge druk bezocht. Bijvoorbeeld met iedere sabbat en met het Poeriemfeest.

mag een dienst worden gehouden als er tenminste 10 mannen van 13 jaar of ouder aanwezig zijn. Ook als er geen **rabbijn** aanwezig is mag de dienst doorgaan. Tijdens de dienst wordt gebeden, gezongen en uit de Tora gelezen. Een rabbijn is een leraar, iemand met kennis van de joodse wet. In de dienst is de **chazan** (voorzanger) de belangrijkste persoon die in het gebed voorgaat. Omdat zang een belangrijke rol speelt bij de Joodse dienst, heeft men vaak een professionele chazan in dienst. Ook de Joodse gemeenschap in Oss had lange tijd een eigen chazan.

De synagoge was heel belangrijk in de Joodse gemeenschap. Het was de centrale plaats voor studie, verenigingen en bijeenkomsten. Bijvoorbeeld de Joodse Vrouwenvereniging en de toneelvereniging. De synagoge was meer dan een gebedshuis alleen.

Het overbengen van de Joodse gebedsrollen (de Tora) naar de nieuwe synagoge in Oss in 1959.
Foto: Daan Scholte, collectie Stadsarchief Oss.

2. Opdrachten

1. Bekijk het filmpje (01:46 minuten), beantwoord daarna de vragen.
<https://schooltv.nl/video/joden-in-de-synagoge-joden-komen-voor-de-eredienst-bij-elkaar-in-de-synagoge/#q=synagoge>

- a. Wanneer begint en eindigt de sabbat?

- b. Hoeveel diensten zijn er in de synagoge met sabbat?

- c. Wie geeft in de synagoge uitleg over een stukje tekst uit de Tora?

- d. Wat wenst iedereen elkaar aan het einde van de dienst?

---

2. Bekijk de onderstaande foto van het interieur van de synagoge in Oss.

- a. Wijs met een pijltje de volgende begrippen aan op de foto van het stukje 'Hoe ziet een synagoge eruit?'.

- Heilige Ark met Tora-rollen
- Bima
- Het eeuwige licht
- Menora
- Banken

3. Bekijk deze tekening van de oude synagoge in Oss. Welke dingen uit het stukje 'Hoe ziet een synagoge eruit?' kun je op deze tekening vinden?

4. Ga de naar de site: www.samsam.net/gods-diensten/jodendom/feesten en zoek naar het feest Poerim. Je moet een aardig stukje naar beneden scrollen. Lees de informatie.

a. Vul de juiste namen in:
Het verhaal van Poerim gaat over de

Perzische koning

_____

koningin

_____

de goede

_____

en de jodenhater

_____

5. Bekijk het filmpje over het Poeriem feest.
<https://schooltv.nl/video/poeriem-een-joods-feest-bij-het-verhaal-van-ester/#q=poerim>

a. 'Haman' is in het verhaal de degene die de Joden wilde doden. In de Tweede Wereldoorlog was dat:.....

_____

b. Wat vieren de Joden met Poeriem?

_____

c. Waarom had dit feest juist in de Tweede Wereldoorlog speciale betekenis voor de Joden?

6. Opdracht

- a. Ga naar de Koornstraat. Maak een foto van het gebouw en het informatiebordje. Zorg dat je zelf ook op de foto staat.
- b. Leg in je eigen woorden uit waarom deze plek zo belangrijk was voor de Joden in Oss.

7. Maak een vergelijking.

- a. Ken je een gebedshuis uit een andere religie? Zo ja welke?

- b. Wat is volgens jou het belangrijkste gedeelte van dat gebouw?

- c. Zitten daar de mannen en vrouwen ook apart? Weet je waarom?

- d. Ben je wel eens in dat gebouw geweest? Zo ja, wat betekent dat gebouw voor jou?

---

3. Mindmap

Pak een groot vel papier. Schrijf in het midden het woord 'synagoge' en schrijf daaromheen de volgende begrippen:

- a. Plattegrond synagoge
- b. Synagogen in Oss
- c. Wat gebeurt er in de synagoge
- d. Sabbat
- e. Joodse feesten

Geef bij elk begrip een korte uitleg en/of maak een tekening of zoek een afbeelding op internet. Maak een mooie, duidelijke en informatieve mindmap die je aan je klas kunt presenteren.

4. Presentatie (keuze)

Verwerk wat je geleerd en ervaren hebt, in een creatief product. Je kunt dit aan de klas presenteren. Dit kan op allerlei manieren:

Spreekbeurt

Poster

Collage

Filmpje, bijvoorbeeld een vlog of een stopmotion filmpje

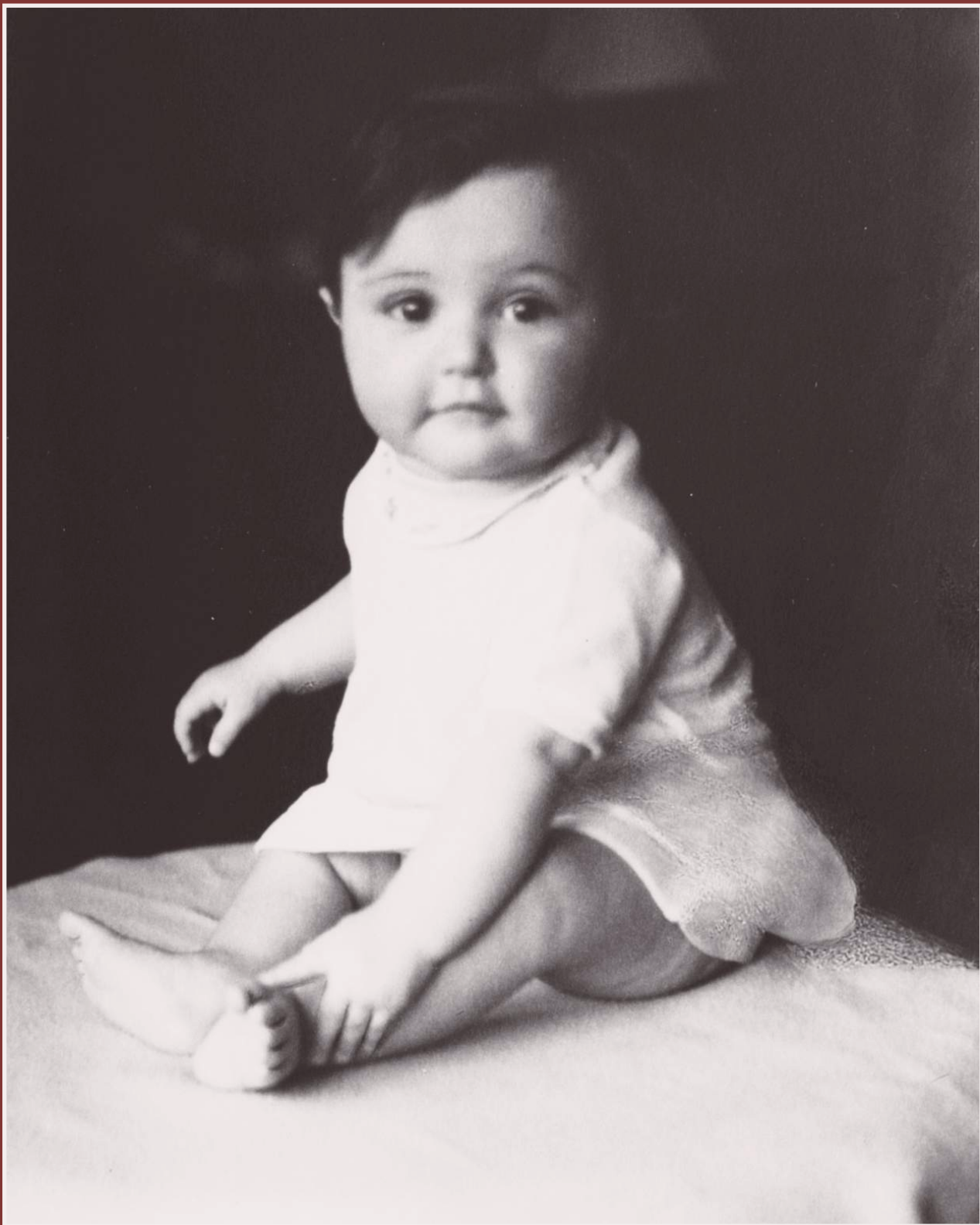
Gedicht

Lied

Kunstwerk

Het leven van Florence van Gelder

Wat ga je doen?

Je gaat je verdiepen in het leven van het Joodse meisje Florence van Gelder en de tijd waarin zij leefde.

Hoe pak je het aan?

Je bestudeert de informatie.

Je maakt de opdrachten.

Je gaat op locatie onderzoek doen. (keuze)

Maak een mindmap.

Je geeft met elkaar een presentatie voor je klas. (keuze)

1. Informatie

Florence Berthe van Gelder werd geboren op 4 juni 1938 om 19.45 uur. Haar moeder heette Suzanna van Gelder en was bij de geboorte van Florence 39 jaar. Haar vader was Abraham van Gelder, die even oud was als zijn vrouw. 39 jaar was best wel oud in die tijd om voor de eerste keer moeder en vader te worden. Suzanna en Abraham waren dan ook dolgelukkig met hun dochtertje, hun eerste en enige kind.

Ze woonden aan het Mgr. van den Boerpark in Oss op nummer 6. De vader van Florence had als chemicus een goede baan bij Organon. Het huis aan het Mgr. van den Boerpark was vlakbij zijn werk. De moeder van Florence was huisvrouw. Zij maakte voor Florence een babyboek. Daarin hield ze de groei en ontwikkeling bij van haar kindje. Ze laat Florence over zichzelf vertellen in het babyboek.

"Ik lachte toen ik zes weken oud was voor de eerste keer. Vader gelooft het nog niet! En ik heb toch zoo mijn best gedaan.

Februari 1939

"Ik kruip al een beetje maar het gekke is dat ik altijd achteruit kruip en dus verder van mijn speelgoed afschuif in plaats van er naartoe. Tenslotte zit ik dan in de hoek!

Voorjaar 1940

's Morgens om elf uur begon ik al 'papa' te roepen want dan mocht ik met mama mee naar de fabriek om papa te halen. Onderweg kwamen we allerlei bekenden tegen: soldaten, 'daat', de 'man' voor de kerk, de kippetjes en tegen alles zei ik: daag!, ook tegen iedere 'daat'.

"Een maand voor ik twee jaar oud werd brak de oorlog uit. Er was veel drukte en er kwamen vlieg-machines over waarvoor ik erg bang was. We kwamen niets dan auto's met vreemde soldaten tegen die helemaal niet vriendelijk waren zoals we in Oss altijd gezien hadden."

Florence Berthe

*geboren 4 Juni 1938
te 1945*

Hoe het afliep met Florence en haar ouders

In augustus 1942 werd Abraham van Gelder ontslagen bij Organon, samen met andere Joodse werknemers. Salaris werd niet meer uitbetaald. Abraham gaat werken als leraar op het Joods Lyceum in Den Bosch. Hierdoor konden hij en zijn gezin nog een tijdje uit Duitse handen blijven. Als leraar was hij 'gesperrt' dat wil zeggen dat hij voorlopig niet op transport werd gesteld.

Florence en haar ouders werden in april 1943 opgepakt. Vanuit Oss werden ze naar het concentratiekamp in Vught gebracht. Begin juni ging Florence van Vught naar Westerbork, samen met nog 1000 andere Joodse kinderen van 0 tot 16 jaar. Omdat Florence nog zo jong was mocht er een ouder mee als begeleider. Dat was haar moeder. Haar vader moest in Vught achterblijven. Van Westerbork werden Florence en haar moeder naar Sobibor in Polen gebracht. Daar zijn ze op 16 juli 1943 vergast. Florence was toen 5 jaar oud, haar moeder 44 jaar.

Abraham van Gelder werd van Vught naar een kamp in Wüstegiersdorf (het huidige Gluszyca in Polen) gebracht. Daar was een steengroeve waar graniet gedolven werd. Op 14 april 1945 is hij daar op 44 jarige leeftijd gestorven door honger en uitputting.

2. Opdrachten

Opdracht 1: Organon

De vader van Florence was chemicus en werkte bij Organon. Bij Organon, opgericht in 1923, werden medicijnen ontwikkeld. Grondlegger was de Joodse ondernemer Saal van Zwanenberg. Ga naar de site van het stadsarchief Oss voor meer informatie over Organon en beantwoord de vragen: www.stadsarchiefoss.nl/Default.aspx?so=g&id=113

1. Wat doet een scheikundige of een chemicus?

---
2. Vertel in het kort hoe Organon ontstaan is.

---
3. Waarom was werken bij Organon een geschikte baan voor Abraham van Gelder?

Opdracht 2: Anti Joodse maatregelen

Op deze site vind je een overzicht van de maatregelen die de Duitse bezetter nam om de Joden te isoleren en uiteindelijk weg te voeren en te vermoorden.

Voor Joden verboden: <https://lab.nos.nl/projects/jodenster/index.html>

1. In de tijdbalk kun je zien dat vanaf 21 november 1940 Joden niet meer in overheidsfuncties mochten werken. Geef een paar voorbeelden van werk dat ze niet meer mochten doen.

Bekijk de site goed en beantwoord de volgende vragen:

2. Hoeveel Joden woonden er in 1940 in Nederland?

---
3. Hoeveel van hen waren al voor 1940 voor de Nazi's gevlucht naar Nederland?

---
4. Hoeveel Joden zijn in de oorlog vermoord?

---
5. Waarom werden de anti-Joodse maatregelen heel geleidelijk ingevoerd?

Opdracht 3: Het babyboek

De moeder van Florence heeft van de eerste vijf jaar van Florence een babyboek bijgehouden. Dit heeft ze gedaan tot aan het moment dat het hele gezin werd weggevoerd naar een interneringskamp. Zij heeft het babyboek in bewaring gegeven aan haar buurvrouw, mevrouw Van der Velden. Nadat na de oorlog bleek dat Florence en haar ouders vermoord waren, is er geprobeerd om familie van Florence te vinden. Toen dat niet lukte, heeft de familie Van der Velden een paar jaar geleden het boek geschonken aan het Stadsarchief Oss. Inmiddels is er wel familie in Engeland gevonden. In overleg met hen blijft het boek bij het Stadsarchief.

Op de website van het Stadsarchief vind je informatie over het babyboek van Florence en kun je foto's en bladzijden uit het babyboek bekijken.

www.stadsarchiefoss.nl/Default.aspx?so=g&id=314

Of zoek op de website van het Stadsarchief www.stadsarchiefoss.nl naar: Florence. Het zoekveld staat rechtsboven.

Vasthouden is niet
noodig hoor!

Ik kan ook alleen zitten

Vader, kijk eens naar die
rare kiek man!

Ik kan omgekeerd al
vastpakken

1. Bekijk de foto's en lees de tekst van het artikel 'Al 70 jaar 5 jaar jong'. Welke familieleden staan op de foto's?

---

2. Vraag thuis aan je ouders of ze van jouw eerste jaren ook een babyboek gemaakt hebben. Bekijk het boek en schrijf een aantal opvallende dingen op.

-
3. Zijn er overeenkomsten en verschillen met het boek van Florence? Noem er een paar.

-
4. Zijn er ook foto's van jou uit deze periode? Misschien ook een foto van jou op 5-jarige leeftijd. Maak een kopie of scan deze foto en plak deze foto's in je verslag.

3. De mindmap

Pak een groot vel papier. Schrijf in het midden de naam 'Florence van Gelder'. Schrijf daaromheen de dingen die Florence meemaakte in haar leven.

of:

Pak een groot vel papier. Schrijf in het midden de naam 'Florence van Gelder'. Geef de volgende woorden een plaats rond de naam Florence van Gelder.

- Suzanna van Gelder
- Abraham van Gelder
- Mgr van den Boerpark 6
- Babyboek
- Organon
- Oorlog
- Tweede Wereldoorlog
- Anti Joodse maatregelen
- Concentratiekamp Vught

- Concentratiekamp Westerbork
- Kamp Wüstegiersdorf

Geef bij ieder woord een korte uitleg en/of maak een tekening, zoek een afbeelding (op internet). Maak een mooie, duidelijke en informatieve mindmap die je aan je klas kunt presenteren.

4. Presentatie (keuze)

Verwerk wat je geleerd en ervaren hebt, in een creatief product. Je kunt dit aan de klas presenteren. Dit kan op allerlei manieren:

Spreekbeurt

Poster

Collage

Filmpje, bijvoorbeeld een vlog of een stopmotion filmpje

Gedicht

Lied

Kunstwerk

Colofon

Dit lesmateriaal is gemaakt door Kitty Schuur en Kees Verhoeckx, in opdracht van de gemeente Oss.
In samenwerking met Stadsarchief Oss en de Werkgroep Struikelstenen Oss.

Beeldmateriaal:
Stadsarchief Oss
Brabant Collectie KUB Tilburg

Vormgeving en print:
Afdeling Vormgeving en publicatie gemeente Oss

Maart 2022

DIESES AUSWEISES,
IST BIS AUF WEITERES
NUTZUNGSAUSWEISUNG FRÜHGESTELLT.
DAM... 1942
123

DEPARTEMENT VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN

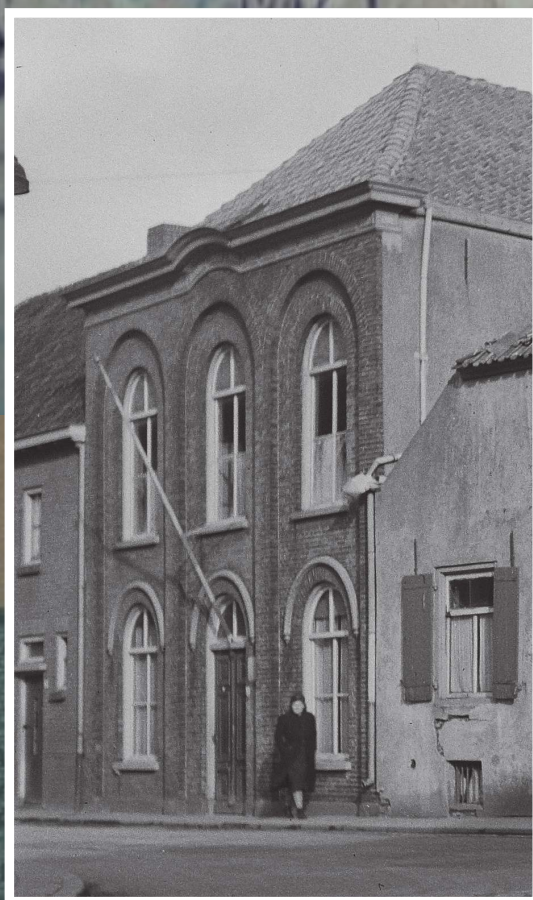

J

PERSOONSBEWIJS

TOEGANGSBEWIJS VAN OPMERKING OP HET BEVOLKINGSMEDISTEER

De toehot heeft van dit bewijs gerantwoordde is verplicht het te allen tijde bij zich te draagen en oeseevorderd te ver...

Aardappelen 44
Aardappelen 44
ALGEMEEN 256
GEMEEN 57
GEMEEN A 58
MEEN ALGEMEEN ALGEMEEN ALGEMEEN ALGEMEEN
59 264 269 274 279
MEEN ALGEMEEN ALGEMEEN ALGEMEEN ALGEMEEN
60 265 270 275 280
BOTER 45A 46A 47A
45B 46B 47B
BOTER BOTER BOTER
VE RESERVE RESERVE RESERVE RESERVE
0 A101 A102 A103 A104
LK TAPTEMELK TAPTEMELK TAPTEMELK TAPTEMELK
45 46 47 48

46A
46B
VLEESCH
ELEN VOOR H
E 1944 (1 OC
RESERVE
A91
RESERVE
RESERVE
A95 A90 A91
RESERVE RESERVE RESERVE
A96 A94 A92
BROOD
48A(4) 47A(4) 46A(4)
BROOD
48A(3) 47A(3) 46A(3)
BROOD
48A(2) 47A(2) 46A(2)
BROOD
48A(1) 47A(1) 46A(1)
48B 47B 46B
BROOD BROOD BROOD
48B 47B 46B
BROOD BROOD BROOD